

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються психолого-педагогічні умови підготовки обдарованої молоді; аналізуються сучасні форми й методи роботи з обдарованими дітьми; визначено основні принципи підготовки обдарованої молоді.

Ключові слова: обдарована дитина, творча особистість, природні нахили.

В. Ковальчук. Психолого-педагогічне середовище розвитку творчої особистості. В статті розглядаються психолого-педагогічні умови підготовки обдарованої молоді. Аналізуються форми й методи роботи з обдарованими дітьми. Обозначено основні принципи підготовки обдарованих дітей.

V. Kovalchuk. The Psychological and Pedagogical Conditions of the Preparation of Gifted Youth to the Pedagogical Activity. The article deals with psychological and pedagogical conditions of gifted youth. Analyzed modern forms and methods of work with gifted children. The basic principles of training talented young people.

Мета: проаналізувати сучасні форми роботи з обдарованою молоддю, визначити основні принципи її підготовки.

Проблема виховання обдарованої дитини існує стільки, скільки сама педагогіка, а в наш час стає все більш актуальною. У певні періоди людської історії в плеканні неповторної індивідуальності вбачали сенс педагогічної діяльності, перспективу поступу держав і людства в цілому. Сьогодні в українському суспільстві є великий попит на обдаровану, творчу особистість, високоосвічену, ініціативну, енергійну, котра нестандартно мислить, наділену сильною волею і великою працездатністю.

У цьому контексті усвідомлюють свою роль і місце освітяни закладів нового типу Прикарпаття. У гімназіях, ліцеях, навчально-виховних комплексах, спеціалізованих школах області значно зросла актуальність розв'язання таких питань, як упровадження інноваційних технологій управління, навчання і виховання, удос-

коналення змісту освіти, координація зусиль школи, сім'ї та громадськості в розвитку творчої особистості.

В Україні досі триває дискусія з приводу понять "еліта", "елітарна школа" та критеріїв, за якими той чи інший навчальний заклад можна віднести до категорії елітарних. Елітарність – це, насамперед, висока мотивованість на найвищий результат. "Благородних" розпізнають за тими вимогами, які вони ставлять до самих себе, за обов'язками, а не особливими правами. Які ж вимоги до закладів нового типу: відкритість для всіх, у кого є відповідні здібності; орієнтація учнів на перспективи розвитку саме України; якісно вищий рівень освіти; високий рівень самомотивації до навчання своїх учнів.

Виходячи з цих завдань, висувають-ся й особливі вимоги до роботи вчителя, який має не тільки добре викладати свій предмет, а й зуміти втягнути учнів у стихію інтелектуального пошуку, вести творчий діалог.

Вирішальною умовою формування толерантності, демократії є відповідний характер стосунків між адміністрацією школи і вчителями, усередині учительського колективу. На жаль, останнім часом цій проблемі приділяється дуже мало уваги, школу накрила хвиля "менеджменту". Тим, що школа має стіни, дах, обладнання, вона не відрізняється від інших установ, відрізняє лише дух, який робить її або фабрикою для видачі атестата, або гуманним домом дитини, творчості.

Відомо, що творчість – це процес утворення нових, суспільно значущих матеріальних та духовних цінностей, вона не терпить насилля. Саме життя диктує необхідність такої діяльності педагога, школи, в основі яких лежать інтереси учня. Як зазначала С. Русова, "нова школа кладе собі за головну мету збудити, дати виявитися самостійним, творчим силам дитини", створити відповідне виховне середовище. Нині вже стає очевидним, що неможливо вирішувати нові завдання старими методами та прийомами, необхідна або їх модернізація, або заміна якісно новими.

Навчання дітей з різними природними задатками в одному класі, коли вчитель повинен привести всіх учнів до досягнення ними одного рівня засвоєння

знань є причиною рутинного виховання. Інша причина полягає в тому, що вчитель вбачає своїм основним завданням допомагати учням виконати вимоги програми, не турбуючись особливо про розвиток творчих здібностей дітей. Як наслідок, найбільш здібні діти завжди не довантажено навчальною роботою. Вони, як правило, навчаються, не докладаючи зусиль, оскільки стереотипи засвоюють легко, а глибинні пласти їх мислення при цьому залишаються бездіяльними. Тому для вирішення проблеми виховання творчої особистості необхідно: по-перше, організувати навчальний процес так, щоб навчальні класи формувалися залежно від темпу засвоєння знань та розвитку мислення; по-друге, учитель повинен змінити своє ставлення до роботи, навчаючи дітей, він має, перш за все, розвивати творчу особистість.

Аналіз наукових праць і практичного досвіду дає змогу зробити висновок, що виховання, побудоване на традиційних прийомах згубно діє на обдаровану натуру. Необхідна індивідуалізація підходу. Виховання обдарованої дитини насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Проте недостатній рівень психологічної підготовки педагогів до роботи з дітьми, що виявляють нестандартність у поведінці і мисленні, призводить до неадекватної оцінки їх особистісних якостей і всієї їхньої діяльності.

Нерідко творче мислення обдарованої дитини розглядається як відхилення від норми або негативізм. Експерименти, проведені в багатьох країнах світу, переконливо показали, наскільки складно перебудувати систему освіти, змінити ставлення педагога до обдарованої дитини, зняти бар'єри, що блокують її таланти. "Від творчого вчителя – до творчого учня" такий девіз навчальних закладів основним завданням яких є виховання обдарованої дитини.

Першочергового значення набуває нині в області проблема розвитку творчого потенціалу педагогів, питання виявлення, вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного дос-

віду, створення в педагогічних колективах сприятливого соціально-психологічного мікроклімату, атмосфери взаємодовіри, взаєморозуміння та взаємоповаги.

Існує думка, що обдаровані діти не потребують допомоги дорослих, не відчують потреби в особливій увазі і керівництві. Але насправді вони найбільш чутливі до оцінки їхньої діяльності. Обдарована дитина схильна до критичного ставлення не тільки до себе, але і до оточуючого. Тому педагоги, які працюють з обдарованими дітьми, мають бути досить терпимі до критики взагалі і себе зокрема. Талановиті діти часто сприймають невербальні сигнали як прояв неприйняття себе оточуючими. У результаті складається враження непосидючої дитини, яка постійно відволікається і на все реагує. Для них не існує стандартних вимог, їм складно бути конформістами, особливо якщо існуючі норми і правила йдуть врозріз з їхніми інтересами і здаються безглуздими. Для обдарованої дитини твердження, що так прийнято, не є аргументом. Провідне завдання учителя – помітити вподобання, прагнення, схильності дитини.

Природні нахили виявляються в іграх. Відомо, що Т. Шевченко змалку любив ліпити з глини, малювати. Пізніше – списувати вірші в саморобні, оздоблені візерунками книжечки. Конфуцій у дитинстві надавав перевагу грі в церемонії та жертвоприношенні. Галілей, Ньютон з раннього віку захоплювалися виготовленням іграшкових млинів та різних механізмів. Якщо звичайним дітям під час гри запропонувати іншу гру, вони легко захопляться нею і забудуть попередню. Обдарована ж дитина завжди впевнена, що робить важливу справу. Схильна займатися нею регулярно. Не дозволяє псувати наслідки своєї праці. У неї відразу помітні тонка спостережливість, зосередженість, уміння наполегливо переслідувати поставлену мету, самостійність і незалежність у діяльності.

Обдаровані діти, як правило, мимоволі привертають до себе увагу вчителя. І від нього вимагатиметься не стільки активний виховний вплив, скільки своєчасне усунення перепон і можливе сприяння вільному розвитку дитини. Посилена увага до талановитого вихованця у той час, коли йому необхідні повне невтручання, незалежність, шкодять обдарованості.

Протипоказано також насаджувати знання, уміння і принципи, які нівелюють прояви оригінальної думки. Небезпечно вдумливу замкнутість дитини розцінювати як боязкість, засмученість і боротися з нею. Немотивований тиск і нав'язування занять можуть тільки затримувати прояви справжніх природних нахилів.

Примус нерідко викликає в обдарованих, нетрадиційно мислячих дітей неспроможність виявити себе навіть у тих видах діяльності, до яких вони мають схильність. Із життя видатних осіб відомо, що Т. Едіссон, А. Ейнштейн визнавалися у школі найгіршими учнями, і вчителі навіть підозрювали в них розумову відсталість. А. Дістервег наполегливо застерігав проти насильства над дитячою природою, яке впливає з намагань зробити з дитини не те, до чого існує в неї природний потяг.

Проте занадто рання "спеціалізація" і "професіоналізація" у вихованні збіднюють особистість, ускладнюють її подальше життя. Тому на перший план доцільно висунути ідею калокататії – гармонійного розвитку сукупності тілесних, душевних і розумових сил людини. Важливим принципом виховання слід визнати також утилітаризм – озброєння дитини знаннями і вміннями, які становитимуть реальну користь у житті й допоможуть вихованцеві посісти гідне місце в суспільстві. Хист реалізується лише за умови вміння індивіда трудитися. Отже, завдання вихователя, учителя – розвивати в обдарованої дитини працьовитість, цілеспрямованість, уміння завершувати розпочату справу, силу волі.

Ці якості неможливо сформувати тільки шляхом зовнішнього впливу, тому виховання потрібно будувати так, щоб спонукати дитину до самовиховання. Відповідно мистецтво виховання – мистецтво пробудження у вихованця його власних сил. Необхідно надавати дитині не тільки свободу самодіяльності, а й можливість у певних межах обговорювати з дорослими свої наміри. Завдяки такій свободі вихованці пізнають власні сили, оперують своїми розумовими, фізичними і моральними ресурсами. У результаті виробляється самоповага і здатність критично оцінювати свої здібності й дії. Д. Локк вважав, що чим раніше ви почнете ставитися до дитини як до дорослої, тим швидше вона такою буде. Але слід пам'ятати і такий вислів: "Спочатку всі дорослі були дітьми, але мало хто з них про це пам'ятає" (Антуан де Сент-Екзюпері).

Ознайомлення з різноманітною діяльністю, глибокі й помірно численні враження допомагають інтенсивному розвитку природних задатків дитини. Потрібні для творчості фарби, звуки, форми, рухи талановиті діти знаходять у спілкуванні з природою. Вона ж пробуджує мислення, уяву, фантазію. Проте творча думка, творча увага розвиваються також під впливом літератури. Відомо, що видатні вчені були схильні до читання наукових книжок. А майбутні

поети – дев'ятилітні А. Ахматова, М. Цветаєва, Леся Українка зачитувалися серйозними поетичними творами. Перевірені практикою застереження, що викликаний читанням надмірний розвиток уяви робить людей нетерпимими до буденної рутини і дріб'язковості. Тому вчитель має врегулювати розвиток уяви, щоб вона не паралізувала волю, характер, не порушувала гармонійного співвідношення між усіма сторонами багатогранного духовного та розумового життя людини.

Одна з рекомендацій педагогам і батькам: важливо не ігнорувати унікальності такої дитини, проте і не акцентувати на надмірних захопленнях її обдарованістю. Не можна перетворювати життя дитини в інструмент задоволення батьківських амбіцій. Необхідно створити всі умови для розвитку таланту, але не насаджувати своїх захоплень та інтересів, не культивувати необхідності будь-що досягти неперевершених результатів, не перевантажувати, не змушувати постійно займатися улюбленою справою. Усе це може відбити бажання цікавитися улюбленим заняттям, будь-чим іншим, стати причиною неврозу, психічного захворювання або ж розвинути пихатість і претензійність. Потрібно тактовно, делікатно допомагати дитині розвивати інтерес, навчати терпіння і заохочувати працювати старанно, завершувати почате. Слід намагатися зменшити надмірну вразливість обдарованої дитини, вчити достойно програвати і не сприймати невдачу як трагедію, володіти емоціями, робити все, щоб вона не знижувала своєї самооцінки і водночас не виставляла напоказ свою обдарованість.

Обдарованій дитині здебільшого складно знайти контакт з оточуючими, зокрема з ровесниками. Відповідно турбота вчителя полягає в тому, щоб допомогти налагодити її стосунки з дорослими і дітьми, створити доброзичливу атмосферу навколо неординарної особистості. Дитину слід навчати бути доброзичливою в колективі, пояснити, що незручно виправляти інших. Демонструючи свою освіченість, потрібно постійно стежити за тим, що турбує її, своєчасно бути поруч.

Удосконалення навчально-виховного процесу з обдарованими дітьми вимагає ґрунтовних, міцних знань. Озброїти їх практичним розумінням основ наук допомагає періодичність проведення олімпіад з основ наук, конкурсів, використання індивідуальних, групових та фронтальних форм навчання і виховання. Потрібно враховувати вже сформовані нахили, пристосовуючи до них тип навчання. Сьогодні вже очевидно, що в багать-

ох обдарованих дітей структура розумової сфери відрізняється певною дисгармонійністю, яка погано узгоджується із стандартним навчальним планом. Таким учням треба залишити більше вільного часу, яким вони могли б розпорядитися на свій розсуд для самостійних занять відповідно до їхніх нахилів.

Обдарована особистість, як правило, сама заявляє про себе, ускладнюючи життя самовпевнених, консервативних дорослих, змушуючи їх шукати нестандартні виховні підходи. В ідеалі ж, констатує теоретична і практична педагогіка, кожна розумово повноцінна дитина по-своєму талановита, і вчитель має проникнути у внутрішній світ кожного вихованця. Недоцільно підганяти всіх дітей "під одну марку". Це призводить до духовного рабства. На думку Г. Пес-

талощі, навіть однакова любов до дітей не має заступати індивідуальностей. Тому система, орієнтована на виховання обдарованої дитини, позитивно вплине на пробудження та розвиток природних задатків кожного.

У творчому середовищі формується особистість, що характеризується високою самооцінкою, відкритістю й волею своїх суджень і вчинків. Тільки таке освітнє середовище може функціонувати як середовище розвитку обдарованості.

Л І Т Е Р А Т У Р А

1. Кондратенко Лариса. Розумові здібності дитини: диференційно-діагностичний довідник психолога школи І ступеня / Лариса Кондратенко. – К. : ГЛАВНИК, 2004. – 112 с.

2. Мочалова Неллі Михайлівна. Одаренность и ее развитие: учеб.-метод. пособ. для учителей и учащихся / Н. М. Мочалова. – Уфа : Издательство БИРО, 2000. – 58 с.

3. Обдарована молодь України: оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України / за ред. С. О. Терепищого. – К. : ВМГО "Союз обдарованої молоді", 2008. – 156 с.

4. Прокопів Любов Миколаївна. Навчально-виховна робота з обдарованою молоддю у вищих педагогічних закладах України (друга половина ХХ ст.) / Л. М. Прокопів. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – 255 с.

Стаття надійшла 06.11.2012 р.

УДК 378.017: 004

Ірина МИХАЙЛЮК, Тетяна ВАВРИК, Лідія ГОБИР

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті досліджується формування інформаційної культури у студентів вищих технічних навчальних закладів засобами вивчення курсу інформатики. Визначено "вхідний" та "вихідний" рівні сформованості інформаційної культури за встановленими критеріями та компонентами. Проаналізовано результати дослідження.

Ключові слова: інформаційна культура, інформатика, критерії інформаційної культури, компоненти інформаційної культури.

И. Михайлюк, Т. Ваврик, Л. Гобир. **Аспекты формирования информационной культуры студентов высших технических учебных заведений.** В статье исследуется формирование информационной культуры у студентов высших технических учебных заведений средствами изучения курса информатики. Определены "входной" и "выходной" уровни сформированности информационной культуры по установленным критериям и компонентам. Проанализированы результаты исследования.

Ключевые слова: информационная культура, информатика, критерии информационной культуры, компоненты информационной культуры.

I. Mykhailiuk, T. Vavryk, L. Gobyry. **The creation aspects of higher technical educational establishments students information culture.** In the article investigated forming of informative culture for the students of higher technical educational establishments by facilities of study of course of informatics. Certainly "entrance" and "initial" levels of formed of informative culture after the set criteria and components. Research results are analysed.

Key words: information culture, informatics, information culture criteria, information culture components.

Meta: дослідження впливу навчальних дисциплін з інформатики на формування інформаційної культури студентів ВНЗ і визначення рівня її сформованості за виокремленими компонентами та критеріями.

Інформатизація та глобальна комп'ютеризація як тенденція суспільного розвитку визначає провідні ідеї вдосконален-

ня освіти загалом і вищої технічної освіти зокрема. Інформатизацію навчального процесу, як один із найважливіших напрямів розвитку галузі в Україні, розглядаємо системно, тобто в контексті неперервної освіти (середня школа – ВНЗ – інститут підвищення кваліфікації (перепідготовка кадрів) і відзначаємо, що в сучасних умовах означені ступені перебувають під впливом інформатизації та комп'ютеризації.

Зміна пріоритетів в інформатизації загальноосвітньої та вищої освіти досліджувалася значною кількістю вітчизняних педагогів та науковців, серед яких слід зазначити таких: А. Верлань, Р. Гуревич, Ю. Дорошенко, М. Жалдак, Ю. Машбиць, Н. Морзе, Е. Семенюк, О. Удод та інші.

Для започаткованого нами вивчення становлять науковий інтерес зауваження Г. Козлакової, яка наголошує, що "...важливим стає засвоєння основ інформаційного обміну, способів нагромадження, зберігання, поширення знань, засобів комунікації; набуття навичок відбору життєво важливої інформації та її цільового використання. Ці знання, уміння і навички становлять сутність інформаційної культури" [4, 48]. При цьому останню автор ро-